

Pismom i zvukom zabilježeno blago gradišćanskohrvatskih govora

Anita Celinić, Zorka Kinda-Berlaković, Josip Lisac, Mira Menac-Mihalić, Edith Mühlgaszner, Ivo Szucsich, Robert Špralja, Sanja Vulić. 2020. *Po našu: Ozvučena čitanka*. Eisenstadt/Željezno: Hrvatski kulturni i dokumentarni centar. 280 str.

Godinu dana nakon monografije *Hrvatska rič gradišćanskih Hrvatov* Roberta Bacalje, Nikole Bencsicsa, Šandora Horvatha i Sanje Vulić (Eisenstadt/Željezno, 2019.), u kojoj se tematizira književnost gradišćanskih Hrvata, iz tiska izlazi drugi svezak planirane trosveščane edicije naslovljene *Gradišćanskohrvatski govori*. Riječ je o knjizi *Po našu: Ozvučena čitanka* (Eisenstadt/Željezno, 2020.). Ona je zajedničko djelo osmero autora – sveučilišnih profesora, uglednih znanstvenika i uvažanih stručnjaka, poznavatelja gradišćanskih Hrvata i njihova jezika – Anite Celinić, Zorke Kinda-Berlaković, Josipa Lisca, Mire Menac-Mihalić, Edith Mühlgaszner, Ive Szucsicha, Roberta Špralje i Sanje Vulić. U njoj je zvukom i pisanim tekstovima zasvjedočena živost hrvatske riječi koja do danas nije zamrla u 50-ak sela u kojima žive potomci nekadašnjih hrvatskih doseljenika.

Na početku je knjige *Karta hrvatskih govora u Gradišću i zonkraj granic*, zoran prikaz arealne rasprostranjenosti gradišćanskohrvatskih govora. Iza kratkoga *Predgovora*, koji potpisuje „izdavatelj” Martin Ivancsics, donosi se tablični popis imena naselja na hrvatskome i većinskome jeziku, popis kratica kojima se to naselje bilježi te podatak o kotaru/županiji/okrugu i državi njihova pripadanja. Nakon toga u zasebnome se dijelu, također tablično, osobnim imenom i prezimenom navode ispitivači pojedinih mjesnih govora, godina snimanja, inicijali osobnoga imena i prezimena ispitanika, godina njihova rođenja i trajanje zvučnoga zapisa koji je priložen knjizi na nosaču zvuka (CD-ROM-u). Taj, podacima o samome istraživanju zasićen, dio rukopisa završava *Abecednim popisom ispitivačev i ispitivačic*.

Uvodni dio potpisuje Ivo Sučić. Autor čitatelja najprije vrlo kratko upozna je s doseljenjem Hrvata u novu domovinu, njihovom sudbinom i sudbinom njihova jezika. U nastavku ga informira o početku projekta za čije je pokretanje zaslužna Edith Mühlgaszner, nadzornica za hrvatsko školstvo, koja je potaknula snimanja govora širom Gradišća s ciljem očuvanja jezičnoga blaga gradišćanskih Hrvata (nastanjenih u Austriji, Mađarskoj, Slovačkoj i Moravskoj). Slijedi osvrt na prezentaciju i obradu prikupljene, tematski vrlo zanimljive dijalektne građe u

Ozvučenoj čitanci, koja je izrađena po uzoru na *Ozvučenu čitanku iz hrvatske dijalektologije: Sveučilišni udžbenik s nosačem zvuka* Mire Menac-Mihalić i Anite Celinić (Zagreb: Knjigra 2012.).

Iza *Uvoda* tablično je vrlo pregledno prikazana fonetska transkripcija – pomoć pri razumijevanju izgovora i bilježenja pojedinih samoglasnika, suglasnika i prozodijskih znakova u stručnim zapisima tekstova, a razumijevanju strukture pojedinih poglavlja u nastavku služe detaljne *Upute za služenje Čitankom*.

Središnji je dio *Ozvučene čitanke* gradišćanskohrvatskih govora naslovljen *Sela i teksti*. Taj je dio sastavljen od 49 poglavlja poredanih po abecednome redu hrvatskoga imena naselja čiji je govor prezentiran – niz započinje Bajngrob/Weingraben, a završava Žarnovica/Heugraben.

Sva su poglavlja strukturirana na isti način: početna je stranica poglavlja naslovljena imenom naselja, i to hrvatskim imenom i imenom na jeziku države u kojoj se naselje nalazi. Iza ojkonima u zagradi se navodi dijalektna skupina kojoj pripadaju njegovi stanovnici naseljeni u austrijskome Gradišću (*Dolinci, Hati, južni čakavci, Poljanci, Štoji, Vlahi*), a uz imena gradišćanskohrvatskih naselja izvan austrijskih granica stoji ime države njihova življenja (Češka, Mađarska, Slovačka). Ispod tih podataka donosi se kratica imena naselja i ikona kompaktnoga diska s rednim brojem pod kojim se snimka govora nalazi na priloženome nosaču zvuka. Na malome zemljovidu u lijevome kutu stranice ucrtan je smještaj naselja, a potom se naselje kratko predstavlja u rubrikama: Geografsko odredjenje, Prvi spominak / Prvi spomen / Povijesne varijante imena, Kada su se doselili Hrvati, Gospodari sela, Crikva, Znamenitosti, Iz statistike. U potonjoj se rubrici navodi broj žitelja (Hrvata i pripadnika ostalih naroda koji obitavaju u naselju) uglavnom u trima vremenskim odsječcima (1900., 2001., i 2011. godine)¹. Na kraju prve stranice svakoga poglavlja dana je kratka povijest naselja (ta rubrika nije posebno naslovljena). Nakon toga, na zasebnoj stranici, podastiru se podatci o ispitanicima (radi zaštite osobnih podataka navode se samo inicijali osobnoga imena i prezimena te godina njihova rođenja), ispitivaču (predstavlja se punim osobnim imenom i prezimenom), vremenu (godini) snimanja te osobna imena i prezimena autora koji su govor analizirali i priredili. Slijedi *Stručni zapis* tekstova proizašlih iz zvučnih zapisa organskih govora, koji se nalaze na knjizi priloženome nosaču zvuka. »Tekstovi su ispisivani uglavnom na *fonološkom* principu, a u određenim je situacijama fonološki princip kombiniran s fonetskim«. Odmah

1 Uz godine 1900. i 2001. donosi se nacionalni sastav stanovnika danoga naselja. U većini naselja broj se Hrvata u tome stogodišnjem razdoblju smanjio, nerijetko i drastično – usp. npr. u Žarnovici (Heugraben; Austrija) 1900. živjela su 462 Hrvata (= 94,7 % ukupnoga stanovništva), a 2001. ondje ih živi samo 26 (= 12,6 % ukupnoga stanovništva); u Hrvatskoj Kemlji (Horvátkimle; Mađarska) 1900. registriran je 841 Hrvat (= 83,6%), a stotinjak godina poslije ondje je samo 208 Hrvata (= 7,3 %); u Devinskome Novom Selu (Devínska Nová Ves; Slovačka) 1900. živi 1567 Hrvata (= 61,1 %), a 2001. bilo ih je samo 46 (= 0,3%).

za *Stručnim zapisom* slijedi *Jednostavni zapis* – isti tekst pisan bez označenih naglasaka i ostalih specijalnim znakovima bilježenih izgovornih značajki, što omogućuje njegovo lakše čitanje i razmišljanje u stručno bilježenje dijalektne riječi neupućenu čitatelju. Otprilike tri minute pomno odabranoga zvučnog zapisa zanimljive tematike, koja obuhvaća različite aspekte čovjekova života, pretočeno je u nekoliko stranica na dva spomenuta načina zapisana teksta. Potom dolazi četverostupačni *Tumač riječi*. U nj su uvrštene manje poznate riječi koje se pojavljuju u tekstu – u polaznome se stupcu donosi dijalektna riječ, a sljedeća tri sadržavaju njezine ekvivalente na gradišćanskohrvatskome (standardnom), hrvatskome standardnom i njemačkome jeziku. Završni dio svakoga poglavlja jest kratak, ali vrlo informativan opis govora. U njemu se iskazuju najvažnije, iz priloženih tekstova i njihovih zvučnih zapisa iščitane, jezične značajke – 30-ak uglavnom fonoloških (akcenatski sustav, odrazi starohrvatskih glasova i glasovnih skupova) i morfoloških značajki opisivanoga govora. Završni su dio knjige kratak sažetak na njemačkome jeziku (*Zusammenfassung*) i popis u knjizi korištenih kratica (*Kratice*).

Po našu: Ozvučena čitanka nastavak je hvalevrijedna projekta pokrenutoga s ciljem da se u tri tematski oblikovane knjige pregledno prikaže bogatstvo gradišćanskohrvatske književne i jezične baštine. Zahvaljujući zauzetosti svih koji su sudjelovali u njezinu nastajanju i oblikovanju – od govornika i marnih snimatelja na terenu do vrsnih stručnjaka koji su reprezentativan dio snimljene građe pretočili u tekstove poprativši ih malim rječnikom i opisom najvažnijih jezičnih značajki – nastala je izvrsna knjiga. U tekstnim i zvučnim zapisima isječaka iz 50-ak gradišćanskohrvatskih govora zrcali se bogatstvo različitosti tih govora. Knjiga je poziv na slušanje i čitanje govora koji u sebi čuvaju starinu hrvatske riječi preseljene prije petstotinjak godina izvan hrvatskih granica. Ona je ujedno i poziv na čuvanje materinske riječi od zaborava, poticaj za daljnje zapisivanje, istraživanje i opisivanje još nezapisanoga, neistraženoga i neopisanoga. Zahvaljujući svojoj koncepciji, knjiga omogućuje usporedbe značajki različitih govora zapisanih i prikazanih na jednome mjestu. Ti su zapisi – i tekstni i njihovi zvučni predlošci – poziv na usporedbu s hrvatskim govorima u Hrvatskoj, na zamjećivanje sličnosti, na uočavanje razlika te izdvajanje specifičnosti pojedinoga govora. Ovom je knjigom gradišćanskohrvatski jezik dobio važan spomenik svoje postojanosti i opstojnosti, svojega petstoljetnoga trajanja. Ona je vrelo zanimljivih isječaka iz prošlosti i sadašnjosti potomaka nekadašnjih iseljenika s hrvatskih prostora, ona zvukom dočarava višestoljetnu riječ koja je nadživjela generacije svojih govornika, ali koja se, nažalost, sve više gasi u drugojezičnome okružju i utapa u nj. Za knjigom će, uvjereni smo – profesionalnom znatiželjom vođeni – rado posegnuti jezikoslovci, ponajprije dijalektolozi. Osim njih iz nje će o bogatstvu govora dijela raseljene Hrvatske

učiti studenti kroatistike, ali i svi ostali kojima bavljenje jezikom nije uža struka, a zainteresirani su za hrvatsku jezičnu baštinu. Knjiga će, vjerujemo, biti poticajem i ostaloj hrvatskoj dijaspori da na ovdje predložen (iz opisa hrvatskih govora u Hrvatskoj preuzet) način pismom i zvukom zabilježi i opiše svoje govore.

Anđela Frančić